

GIPERAKTIV BOLALARNI ANIQLASH VA ULAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Maniyozova Shoxida Azatboyevna

Namangan viloyati Pop tumani 70-sonli

maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur mavzuda giperaktiv bolalarni aniqlash mezonlari, ularning psixologik xususiyatlari hamda ular bilan ishlashning samarali usullari yoritiladi. Giperaktivlik bolalarda diqqatning beqarorligi, ortiqcha harakatchanlik va impulsivlik bilan namoyon bo‘lib, ta’lim jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada psixologik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: giperaktivlik, diqqat yetishmovchiligi, impulsivlik, bola psixologiyasi, moslashuv, psixologik yordam.

KIRISH

Giperaktivlik bolalarda tez-tez uchraydigan psixologik holatlardan biri bo‘lib, u diqqatning sustligi, ortiqcha harakat va tezkor, o‘ylamasdan bajariladigan harakatlar bilan tavsiflanadi. Bunday bolalar dars jarayonida uzoq vaqt diqqatini jamlay olmaydi, tez chalg‘iydi va o‘tirib ishlashda qiynaladi.

Giperaktiv bolalarni aniqlashda bir nechta asosiy belgilar e’tiborga olinadi. Ular ko‘pincha joyida tinch o‘tirolmaydi, gapni oxirigacha tinglamaydi, tez-tez boshqalarning so‘zini bo‘ladi va topshiriqlarni oxirigacha bajarmasdan tashlab qo‘yadi. Bu belgilar doimiy va turli vaziyatlarda namoyon bo‘lsa, mutaxassisga murojaat qilish tavsiya etiladi.

Psixologik jihatdan giperaktiv bolalarda o‘zini boshqarish qiyinligi kuzatiladi. Bu ularning irodaviy sifatleri hali yetarli darajada shakllanmaganligi bilan bog‘liq. Shu sababli ular ko‘proq qo‘llab-quvvatlash va to‘g‘ri yo‘naltirishga muhtoj bo‘ladi.

Giperaktiv bolalar bilan ishlashda eng muhim yondashuv — bu individual yondashuvdir. Har bir bolaning xususiyatlarini hisobga olib, unga mos metodlarni qo‘llash zarur. Dars jarayonida qisqa va aniq topshiriqlar berish, tanaffuslar tashkil etish va faoliyatni tez-tez o‘zgartirib turish samarali hisoblanadi. Bu bolaga diqqatini qayta tiklashga yordam beradi.

Shuningdek, ijobiy rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega. Bola kichik yutuqlari uchun ham maqtov eshitishi kerak. Bu uning o‘ziga ishonchini oshiradi va xulq-atvorini yaxshilaydi. Jismoniy faollikni to‘g‘ri yo‘naltirish ham zarur. Sport mashg‘ulotlari, harakatli o‘yinlar orqali bolaning ortiqcha energiyasi ijobiy tomonga yo‘naltiriladi.

Oila va maktab hamkorligi bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ota-onalar bolaga sabr bilan yondashishi, uni doimiy tanqid qilmasdan, tushunishga harakat qilishi kerak. O'qituvchilar esa qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi muhimdir.

Ijtimoiy sohadagi muammoning ahamiyati maktabda giperaktivlik belgilari bo'lgan bolaning yo'li muvaffaqiyatsizliklardan boshlanishi bilan belgilanadi. Muvaffaqiyat tuyg'usining yetishmasligi ikkinchi darajali hissiy tanglikni keltirib chiqaradi va o'z-o'zini hurmat qilishni kamaytiradi. O'smirlik davrida ko'plab bolalarda xatti-harakatlarning buzilishi ko'payishi mumkin. Giperaktivlik belgilari bo'lgan bilan og'rikan o'smirlar g'ayri-ijtimoiy harakatlar va huquqbuzarliklarni sodir etish, alkogolizm va giyohvandlikni rivojlantirish xavfi ostida.

Hozirgi vaqtda xulq-atvori buzilgan va ular bilan bog'liq o'rganish qiyinchiliklari bo'lgan muammolari ayniqsa dolzarbdir. Bunday bolalar o'zlarining bezovtaligi, e'tiborsizligi, baland ovozi, doimiy harakati bilan psixologlarning e'tiborini tortadi. Doimiy hayajonlangan, bezovta bo'lib, sinfdoshlariga o'qituvchining topshirig'ini bajarishga, dars mavzusi ustida ishlashga diqqatni jamlashga to'sqinlik qiladi, doimiy ravishda o'z ishlari bilan band bo'ladi, ularni joyida ushlab turish, topshiriqni tinglashga majbur qilish qiyin va undan ham ko'proq uni oxirigacha to'ldiring. Ular haddan tashqari faollik va durtusellik tufayli o'qituvchilar uchun noqulaydir. Va zamonaviy ta'lim tizimi giperaktiv bolalar bilan ishlashga moslashtirilmagan. Giperaktiv bolalar sonining ko'payishi bilan ularning ta'lim samaradorligi muammosi dolzarb bo'lib, muhokama qilinadi. Agar bir necha yil avval boshlang'ich sinflarda bir sinfda 1-2 nafar giperaktiv bola bo'lgan bo'lsa, hozirda o'qituvchilarning taxminan 20-30 foizi shu guruhga to'g'ri keladi.

Ko'pincha, barcha mavjud xulq-atvor muammolari bilan, bunday bolalarning aql-zakovati saqlanib qoladi, ular maktab o'quv dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari mumkin, ammo buning uchun maktab muhitining talablari bolaning imkoniyatlariga mos kelishi kerak. Ko'pgina hollarda maktabda darslarga e'tibor berishda qiyinchiliklarga duch keladigan bolalarga mazkur tashxis qo'yilgan bo'ladi. Xususan, ko'pchilik bu bolalar bir necha daqiqadan ko'proq vaqt davomida biror narsaga e'tiborini qarata olmaydi, deb o'ylaydi.

Psixologiya fanlari doktori, Child Mind Institute qoshidagi DYGS va Xulq-atvor buzilishlari markazining klinik psixologi Karolina Mendel bu qarashning noto'g'ri ekanligini tez-tez ta'kidlaydi. Unga murojaat qiluvchi ota-onalar, masalan, farzandlari Garri Potter haqidagi kitoblarni oqishga uzoq vaqt davomida e'tibor qarata olishini aytib, demak unda sindrom bo'lmasligi kerak, degan g'oyani ilgari surishadi. «Ammo, haqiqat shundaki, agar u bola uchun juda qiziqarli narsa bo'lsa va bola, haqiqatan ham

shu narsa/ish, jarayonni uzi uchun afzal deb bilsa, unga e'tibor qaratishi mumkin va bu tabiiy», – deydi doktor.

Sindromning nomiga qaramay, diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi tashxisiga ega bo'lgan bolalar bilan bog'liq muammo aslida e'tiborning yetishmasligi emas, balki diqqatni ular uchun unchalik foydali yoki qiziqarli bo'lmagan narsalarga, shu jumladan, ota-onalar va o'qituvchilarning ko'rsatmalariga yo'naltirish qiyinligidir.

Bolaning aqliy va shaxsiy rivojlanishining asoratlari, qoida tariqasida, ikkita omilga bog'liq:

- ta'limdagi xatolar yoki ma'lum bir yetuklik;
- asab tizimiga minimal zarar.

Ko'pincha, bu ikkala omil bir vaqtning o'zida harakat qiladi, chunki. Kattalar ko'pincha bolaning asab tizimining xatti-harakatlaridagi qiyinchiliklarga asos bo'lgan xususiyatlarini kam baholaydilar yoki e'tiborsiz qoldiradilar va bolani turli xil noto'g'ri tarbiyaviy ta'sirlar bilan "to'g'rilash" ga harakat qiladilar. Shuning uchun

ota-onalar o'qituvchilarni bezovta qiladigan bolaning xatti-harakatlarining haqiqiy sabablarini aniqlay olish va u bilan ishlash usullarini belgilash juda muhimdir. Buni amalga oshirish uchun bolalarning aqliy rivojlanishidagi ushbu buzqlik belgilarini aniq tasavvur qilish kerak, ularning bilimlari bola bilan ishlashni to'g'ri qurishga va muayyan asoratlarning og'riqli shakllarga aylanishini aniqlashga imkon beradi.

Ma'lum bo'lishicha, giperaktiv bolalar o'zlarining buday hatti-xarakatlarini namoyon bo'ishi uchun yetarli darajada sharoit bo'lishi kerak. Agar uyda doimiy tortishish yoki boshqa tarbiyaviy choralar orqali o'zini bunday tutishi qat'iy man etilgan bo'lsa, maktabda ular ancha giperaktiv bo'ladi. Aksincha, agar maktab ularga qattiqo'l bo'lsa ular uyda juda faol bo'lishadi. Shu sababli ota-onalar va o'qituvchilar hamkorlikda faoliyat olib borsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Giperaktiv bolaning o'qituvchilari va psixologlari uchun amaliy tavsiyalar. Giperaktiv bolalarni tuzatish bo'yicha maktab dasturi bolalarga o'rganishdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan kognitiv tuzatishga tayanishi kerak.

1) Diqqat yetishmasligi giperaktivligi buzilgan bolalarning neyropsikologik xususiyatlarini o'rganish.

2) Giperaktiv o'quvchilar bilan yakka tartibda ishlash. Giperaktiv bola doimo psixologning ko'z o'ngida, sinfnining markazida, doska oldida bo'lishi kerak. Giperaktiv bola uchun sinfdagi eng yaxshi joy o'qituvchi stoli qarshisidagi yoki o'rta qatordagi birinchi stoldir.

3) Jismoniy tarbiya va dam olishni kiritish bilan dars rejimini o'zgartirish.

4) Giperaktiv o'quvchilarning energiyasini foydali yo'nalishga yo'naltirish: doskani yuvish, daftarlarni tarqatish va hokazo.

5) O'quvchi bilan kechki payt emas, kunning boshida ishlash maqsadga muvofiqdir.

6) O'qituvchilar giperaktiv o'quvchilari bilan ko'proq muloqatda bo'lishi kerak.

7) Taktik aloqadan foydalaning (massaj, teginish, silash elementlari).

8) Sinfda chalg'ituvchi obyektlarning minimal soniga ega bo'lish maqsadga muvofiqdir.

I) Ichki xotirjamlikni saqlang.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, giperaktiv bolalar bilan ishlash murakkab, ammo to'g'ri yondashuv orqali samarali natijalarga erishish mumkin. Psixologik qo'llab-quvvatlash va ijobiy muhit orqali ularning rivojlanishini ta'minlash muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Oxunjonova O. Ta'lim bosqichlarida sinonimlar mavzusini o'qitish metodikasi. , ped. f. n. dissertatsiya, -T.: 2009.
2. Palagina N.N. Voobrajenie u samogo istoka. - Bishkek: «Ilim», 2002.
3. Palagina N.N. Razvitie voobrajeniya u detey vtorogo goda jizni// Doshk. vosp. – 2003. - № 6. - S. 241.
4. Palagina N.N. Diagnostika urovnya voobrajeniya detey rannego vozrasta // Voprosq psixologii. – 1994. - № 5. - S. 12 –20.
5. Ziyonet